

Diarmaid MacCullouch A reformáció története

A reformáció teljes esemény- és eszmetörténete az előzményektől kezdve, kitekintéssel a mára is
Budapest, Európa Könyvkiadó, 2011. 1255 p.

Az oxfordi egyetem kiváló professzorának, a Brit Akadémia és a Királyi Történelmi Társaság tagjának, Diarmaid MacCullouchnak jelen könyve kiváló bizonyítéka annak, hogy a nagy szintézisek kora a történetírásban távolról sem járt le, valamint annak is, nem törvénytörő, hogy egy szintézis jellegű munka adatait illetően szelektív legyen, és a nyugati társadalmakra szabott elméleti modellek ráhúzásában merüljön ki. Ehhez azonban szükségesek a szerző kvalitásai és széles körű lexikális ismeretanyaga is. Jó eredménynek mondhatjuk, hogy a 2005-ben megjelent művet 2011-ben az Európa Könyvkiadó a magyar olvasók kezébe adta.

Olyan egyház- és vallástörténeti munka, amely a nyugati egyház szakadásai és ezen belül is a reformáció történetével foglalkozik, rengeteg van. Ezek nagy része azonban át van szöve egyfajta ideológiai megközelítéssel, a szerző egyéni: vallásos vagy éppenséggel ateista, marxista stb. beállítottságával, másrészt pedig fennáll annak a veszélye is, hogy vagy a kor társadalmi közegének eseményformáló szerepét, vagy az események sorában aktívan részt vevő személyek jelentőségét hangsúlyozzák túlságosan. Ehhez képest MacCullouch könyve új színfoltot jelent a „klasszikus” egyházi történetírás módszereihez viszonyítva, másfajta bemutatásmódot és metodológiát képvisel.

Olvasás közben egyfajta *déjà vu* érzést vált ki abban az esetben, ha az olvasó már ismeri régebről Paul Johnsonnak a 20. század történetéről írt összefoglaló munkáját. MacCullouch ezen műve a bemutatás módszerei miatt ugyanis a dogmatika iránt érdeklődőknek nem ajánlott. Bővelkedik ugyanis mikrohistorikus elemekben, anekdotaszzerű elbeszélésekben, ismertetésekben, melyek legtöbbször nem nélkülözik a humort és az iróniát sem. (Hogy csak példaképp említsünk ezek közül egypárat: Rotterdami Erasmus kolostorbeli szerelme egyik szerzetestársa iránt, Kálvin János kiállása Sebastian Castellióval szemben, Ulrich Zwingli radikalizmusa, aminek következtében sokszor kicsúszik a kezéből az irányítás, II. Fülöp búskomorsága stb.) A sok mikrohistorikus elem stílusában olvasmányos-sá, szinte regényhez teszi hasonlóvá a munkát.

A mű bibliográfiája terjedelmes, de ennél is jobban értékelendő az, hogy a szerző valójában ismeri a reformáció történetét Európa egész területén. Közép-Európa szakemberei nagyrészt már hozzászótkak azokhoz a főleg az angolszász tudományos életben megjelenő könyvekhez, tanulmányokhoz, melyek régiójuk egy-egy speciális problémáját általában elnagyoltan, legtöbbször egyoldalúan ismertetik. MacCullouch – habár a tárgyalt korszak, illetve a földrajzi térség is, amelyet bemutat, meglehetősen nagy – törekszik arra, hogy egy területet se hanyagoljon el. Földrajzi szempontból lefedi egész Európát – Skandináviától Szicíliáig, Írországtól Oroszországig –, és amikor a téma kifejtéséhez szükséges, a világ más pontjait is. Az Erdélyi Fejedelemségnek és valláspolitikájának az *Erdélyország: a református Izrael* igencsak beszédes című alfejezetet szenteli. De hasonlóan sokatmondó a többi fejezet, alfejezet címe is (például: *Strassburg: új Róma vagy új Jeruzsálem?*, *Császári végkimerülés*, *pápai fixa ideák*, *Református siker: Skócia* stb.).

A könyv felépítését tekintve egyszerű. Három nagy részre tagolódik, ezek közül az első a *Közös gyökerek* címet viseli, és elsősorban a dogmatikai vitákra, a ma is élő vallási irányzatok alaptételeinek bemutatására és az ezek körüli teológiai eszmeváltásokra koncentrál. A második rész, *Az önmagával meghasonlott Európa* a reformáció és ellenreformáció politikai-diplomáciai-hadi eseményeivel és következményeivel foglalkozik, az Amerikai Egyesült Államok magvát képező angol gyarmatok hitéletével bezárólag. A harmadik rész, az *Élet a hétköznapi élet* a hétköznapi élet valláshoz kapcsolódó megnyilvánulásairól szól, többek között olyan problémákat feszegetve, mint a boszorkányság, a halálhoz vagy a szódómia jelenségéhez való viszonyulás, a vallásháború és a másság iránti tolerancia kérdése stb. Mindhárom rész több fejezetre, alfejezetre oszlik, melyek akár egyenként, külön-külön tanulmányként is olvashatóak.

A mikrohistorikus és szocioantropológiai elemek mindenestre sajátos hangulatot kölcsönöznek a könyvnek, a szerző szakít ugyanis az eddigi történetírói sémákkal. A kötet másik nagy erőssége, amint már fentebb is említettük, a rendkívül széles idő- és térbeli sítót magába ölelő, ugyanakkor pontos ismeretanyag felhasználásával vázolt társadalmi keret bemutatása, valamint a konkrét események leírása. Ritka az olyan történész, aki egyformán részletes és pontos rálátással rendelkezik a pogányság még számos maradványát őrző Litvániára, a gyarmati nagyhatalom Spanyolországra, a svájci kantonok világára, a Tokugawák Japánjára és az Erdélyi Fejedelemségre. Ugyanakkor úgy érezzük, a szerző néha túlzásba viszi az iróniát, oly mértékben, hogy ez akár az ok-okozati összefüggések deformálódásához is vezethet. Ilyen például, amikor a portugál gyarmatbirodalomra támaszkodó keresztény misszió tevékenységét, viszonylagos alázatos hozzáállását és toleráns viselkedését a célterületeken a portugál gyarmatbirodalom szegénységével hozza összefüggésbe. Más helyen véleménye szerint Bethlen Gábor azért nem folytatta a harmincéves háború kezdeti szakaszában a csehek megsegítésére megkezdett háborús erőfeszítéseket, mert „új magyar területek megszerzését áhító kapzsisága erősebbnek bizonyult annál a vágyánál, hogy eljuttassa a kor Dávid királyát”. Ezek az egyoldalú, sommás megközelítések – még ha a munka terjedelme, illetve az alaptéma komplexitása nem is engedí meg összetettebb, több szempontú elemzések, eszmeváltások kifejtését – nem feltétlenül állják meg minden esetben a helyüket, illetve nem feltétlenül hivatottak ismertetni egy-egy történelmi esemény vagy tény összes determináns elemét, mozgatórugóját.

Ezzel együtt maga a munka összességében véve kiváló, és hasznos hozzájárulás a nyugati kereszténység világában lezajlott történelmi folyamatok megismeréséhez. A közeljövőben akár olyan alapkönyvvé is válhat, mint a diplomáciatörténet esetében Henry Kissinger klasszikus *Diplomáciája* vagy Basil Liddell Hartnak a II. világháborúról írt elemzése is.

Lakatos Artur-Lóránd